

Надія Леонідівна ЮЩЕНКО

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту,
Чернігівський національний технологічний університет
E-mail: yushchenkonadezhda@gmail.com

**СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СЕРЕДНЬОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Ющенко, Н. Л. Статистичний аналіз середньої заробітної плати в Україні та країнах Європейського Союзу [Текст] / Надія Леонідівна Ющенко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 24. – № 1. – С. 92-105. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів аналізу взаємозв'язків соціально-економічних явищ індексним методом. Зокрема, через те, що заробітна плата як головне джерело доходів населення є визначальним фактором формування соціальної напруженості в суспільстві, платоспроможності, що безпосередньо впливає на економічну активність у реальному секторі економіки країни, індексний метод застосовується для факторного аналізу і визначення впливу низки чинників на середню за всіма видами економічної діяльності заробітну плату в Україні та кількох країнах Євросоюзу, де рівень зарплат найвищий і найнижчий. З метою вивчення впливу галузевої структури зайнятості, структурних зрушень чисельності працівників різних видів економічної діяльності та зміни рівня заробітних плат у різних сферах діяльності на динаміку середньої заробітної плати працівників проведений індексний аналіз динаміки середнього рівня заробітної плати за допомогою системи трьох взаємопов'язаних індексів – змінного складу, фіксованого складу і структурних зрушень, що не показав визначального впливу галузевого розподілу праці на рівень її оплати через незначні зміни в останні останніми роками в структурі зайнятості в країнах Європи та характерний для всіх без винятку країн найвищий рівень зарплат у трьох секторах – фінансовій та страховій діяльності, інформації та телекомунікації і професійній, науковій та технічній діяльності. Аналітичним і графічним шляхом підтверджено прямий зв'язок між рівнем заробітних плат і пенсій від валового внутрішнього продукту на душу населення. Систематизовано й узагальнено експертні оцінки стримувальних факторів зростання економіки України та перспективні напрями її розвитку.

Ключові слова: оплата праці; види економічної діяльності; ВВП; зростання економіки; створення робочих місць; мотивація трудової діяльності.

Nadiya Leonidivna YUSHCHENKO

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Accounting, Taxation and Audit,
Chernihiv National University of Technology
E-mail: yushchenkonadezhda@gmail.com

STATISTICAL ANALYSIS OF THE AVERAGE WAGE IN UKRAINE AND EUROPEAN UNION

Abstract

The subject of the research is a set of theoretical and practical aspects of the analysis of the relationship of social and economic phenomena index method. In particular due to the fact that the wage as the main source of income of the population is a determining factor in the formation of social tension in the society's solvency, which in its turn directly affects the economic activity in the real sector of the economy, the index method is used for factor analysis and for the determination of the impact of several factors on the average for all economic activities wages in Ukraine and several European Union countries with the highest and the lowest level of salaries. In order to study the impact of sectoral structure of employment, structural changes in the number of employees and wage level changes in different types of economic activities on the dynamics of the average wage of workers, it has been held the index

© Надія Леонідівна Ющенко, 2016

analysis of the dynamics of the average level of wages through a system of three interconnected indexes. They are variable composition, fixed composition and structural changes. Such analysis did not show decisive influence intersectoral division of labor at the level of its payment due to minor recent changes in the structure of employment in Europe. The highest wages are common to all countries without exception in the following three sectors: the financial and insurance activities, information and telecommunications, and professional, scientific and technical activities. Analytical and graphical ways have confirmed a direct link between the level of wages and pensions of the gross domestic product per capita. We have systematized and generalized expert assessment of growth restraining factors of the Ukrainian economy and future directions of its development.

Keywords: salary; economic activities; gross domestic product; economic growth; creation of job positions; work motivation.

JEL classification: J310, C400

Вступ

Підвищення до рівня європейських стандартів життя в Україні, як результат проведення структурних реформ, за вектором розвитку визначене Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [1] метою і першочерговим пріоритетом. Але наразі в Україні більшість населення відкинута в початок 90-х за рівнем життя, коли люди стрімко біднішали і водночас їм так само стрімко підвищили тарифи за комунальні послуги. Комунальні платежі за новими тарифами перевищують зарплати багатьох українців і, тим більше, пенсії.

Крім традиційно малозабезпечених верств населення: інвалідів, пенсіонерів, багатодітних і неповних сімей, сьогодні ряди бідних поповнюють працюючі громадяни з низьким рівнем доходів. Зберігається негативна тенденція у співвідношенні мінімальної та середньої заробітної плати (індекс Кайтца у 2013 р. був в 1,7 раза нижчий за оптимальний рівень, рекомендований Міжнародною комісією ЄС), що призводить до збільшення частки працюючих бідних. За даними 2013 р., рівень бідності серед працюючих становив 20 %. За даними ООН, спостерігається постійне зниження індексу розвитку людського потенціалу.

Чи можливе в Україні разом із піднятими у рази тарифами таке саме підвищення зарплат і пенсій, як цього вимагають лідери демократичної опозиції та члени профспілкових організацій, з огляду на падіння у 2 рази за останні роки ВВП?

На кінець 2014 р. 26 % пропонованих вакансій припадали на сільське і лісове господарство, де зарплата в 1,36 раза нижча за середню в Україні, 11 % – на торгівлю і ремонт автотранспортних засобів, 7 % – транспорт, складське господарство, поштова діяльність, далі – будівництво і освіта і тільки 16 % усіх вакансій належало до переробної промисловості, яку насамперед потрібно розвивати та забезпечувати високопрофесійним трудовим потенціалом як таку, що визначає рівень конкурентоспроможності та перспективи розвитку національної економіки.

Проблемам регулювання ринку праці, відтворення трудового потенціалу присвячені роботи М. Армстронга, Д. Гелбрейта, Р. Еденбурга, Дж. Кейнса, К. Макконнела, А. Оукена, П. Самуельсона, В. Марцинкевича, А. Рофе, А. Сміта та праці українських вчених О. Амоші, А. Базилюк, Д. Богині, І. Бондар, О. Грішнєвої, Т. Заяць, О. Кузнецової, Е. Лібанової, О. Новикової та ін. Проблеми низького рівня заробітної плати в Україні та її необґрунтованої диференціації досліджувались А. Колот, О. Кустовською, Р. Лівшицем, В. Прокопенком й ін. Але потребують подальшого вивчення питання статистичного оцінювання рівня заробітної плати в різних аспектах та застосування досвіду зарубіжних країн з огляду на євроінтеграційні наміри України і реформ, що здійснюються урядом.

Мета статті

Метою нашої роботи є дослідити вплив структури зайнятості на рівень заробітної плати за видами економічної діяльності в Україні та кількох найбагатших (Люксембург, Ірландія, Нідерланди) і найбідніших (Болгарія, Румунія, Хорватія) країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження

У системі товарно-грошових відносин заробітна плата повинна виконувати наступні функції [2, с. 278-280]:

- забезпечення матеріального стимулювання працівників у збільшенні виробництва високоякісної продукції і підвищенні продуктивності праці;
- відтворювальна – заробітна плата є основним джерелом доходів населення;
- соціальна – заробітна плата є не тільки матеріальним, а й моральним фактором, сприяє вихованню працівників, формуванню у них позитивного ставлення до праці;

- облікова – заробітна плата, нарахована за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці у грошовому виразі характеризує ступінь участі живої праці у процесі формування витрат виробництва;
- регульовальна – регулювання пропорцій у сфері трудових ресурсів;
- формування платоспроможного попиту населення.

У заробітній платі повинні відобразитися і вартість споживчого кошика, і ефективність роботи підприємства чи установи, і власний трудовий внесок працівника. Оплата праці має розвиватися в контексті національної ідентичності і закономірностей мотивації економічної поведінки усіх верств населення.

Незадоволення респондентів рівнем оплати праці на фоні інфляції, коли ціни зростають, а купівельна спроможність населення падає, за оцінками, отриманими нами в ході анкетного спостереження за спроектованим формуляром (рис. 1), метою якого було виявлення закономірностей розподілу громадян щодо мотивації їх трудової діяльності, оцінки особистого кваліфікаційного рівня, свободи трудового вибору та відповідності оплати праці трудовим зусиллям, – це природна реакція людей на ситуацію, коли зарплата здатна забезпечити просте відтворення робочої сили на рівні виживання. Зниження мотивації до високопродуктивної праці в Україні обумовлене суттєвим розривом у динаміці цін на споживчі товари та послуги і оплати праці, зменшенням частки оплати праці, що йде на заощадження, у загальних доходах населення (табл. 1), невиправданим перерозподілом доходів на користь економічно більш сильних груп населення та іншими чинниками.

Таблиця 1. Динаміка доходів і витрат домогосподарств в Україні

Найменування показника, одиниці його вимір.	Значення показника (у середньому на місяць) [3]		
	2013 р.	2014 р.	IV кв. 2015 р. [4]
Грошові доходи у середньому на домогосподарство, грн	4057,31	4160,68	4988,61
Оплата праці у середньому на домогосподарство, грн	2262,30	2228,02	2642,85
Пенсії у середньому на домогосподарство, грн	1043,76	1043,94	1178,99
Споживчі грошові витрати у середньому на домогосподарство, грн	3120,45	3338,30	4422,94
Оплата житла, комунальних продуктів та послуг у середньому на домогосподарство, грн	284,64	307,76	548,35
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива у середньому на домогосподарство, грн	20,26	19,04	185,39
Купівля акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків у середньому на домогосподарство, грн (у % до грошових витрат)	115,11 (3,3)	110,85 (3,0)	94,28 (2,0)
Індекс інфляції за рік, % [5]	100,5	124,9	143,3
Середньорічний курс долара, грн	8,13	12,28	20,43

Українці працюють не гірше поляків або чехів, але, за даними Державної служби статистики, середньомісячна заробітна плата в країні у 2014 році становила 3480 грн, що менше \$200 і що значно менше, ніж заробляють інші європейці (табл. 2). Індекс БігМаку, безперечно, не є найточнішим показником у світі, проте надає уявлення про необґрунтовано високу девальвацію гривні як одну з причин проблем з оплатою праці в Україні. За опублікованими журналом «The Economist» розрахунками індексу БігМаку, курс долара в Україні повинен бути 3,97 грн, а євро – 5,16 грн. У перерахунку за цим курсом зарплата українця має становити приблизно \$875 або €673, що фактично близько до Польщі і Чехії, хоча це не дуже висока заробітна плата порівняно з іншими країнами Європи.

На думку президента Українського аналітичного центру О. Охріменка, за умови отримання українцями заробітної плати на рівні €600, вони мали б змогу заплатити за комунальні послуги €150-180, брати кредити на придбання житла і сплачувати по €100-200 на місяць, оплачувати справжню медичну страховку, витратити гроші на розваги і послуги, як у Європейському Союзі [7]. Але на практиці зарплата середньостатистичного українця найнижча не тільки в ЄС, а і в СНД.

А Н К Е Т А

1. Галузь економіки, у якій Ви працюєте: _____
2. Форма власності підприємства, на якому Ви працюєте: _____
3. Середньооблікова чисельність працівників підприємства (орієнтовно): _____, осіб
4. Ваш вік: _____
5. Мотиви Вашої трудової діяльності:

Прагнення створити собі і своїм близьким достатній рівень життя
 Прагнення зберегти здоров'я
 Прагнення мати можливість виявити свої здібності, самостійність у роботі, творчість
 Прагнення мати повагу в оточенні
 Оплата праці
 Кар'єрне зростання
 Можливість проявити відповідальність
 Можливість мати високу кваліфікацію
 Робота сьогодні не дає можливості проявити себе, свої знання
 Ваша відповідь

6. На Вашу думку, чи відповідна оплата праці до Вашого трудового внеску (трудожих зусиль)? _____
Так / Ні
7. Чи відповідна оплата праці відносно до внеску інших працівників? _____
Так / Ні
8. Як Ви оцінюєте особистий кваліфікаційний рівень?

Рівень	Знання, уміння, комунікація, автономність і відповідальність, передбачені кваліфікаційним рівнем Національної рамки кваліфікацій, затв. Постановою КМУ № 1341 від 23.11.2011 р.	Вибір (думка) респондента
0	Здатність адекватно діяти у відомих простих ситуаціях під безпосереднім контролем. Готовність до систематичного навчання	
1	Здатність виконувати прості завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання. Виконання завдань під безпосереднім керівництвом. Готовність до навчання на наступному рівні	
2	Здатність виконувати типові нескладні завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання. Виконання завдань під керівництвом з елементами самостійності	
3	Здатність виконувати виробничі або навчальні завдання середньої складності за визначеними алгоритмами за встановленими нормами часу і якості	
4	Здатність самостійно виконувати складні спеціалізовані виробничі чи навчальні завдання у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, зокрема в нестандартних ситуаціях	
5	Здатність розв'язувати типові спеціалізовані задачі в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування положень і методів відповідної науки і характеризується певною невизначеністю умов	
6	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов	
7	Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог	
8	Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики	
9	Здатність визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій	

9. За умови свободи трудового вибору Ви надали б перевагу:

Роботі, що не потребує високої кваліфікації та гарантувала б невеликий, але стабільний зарібок за мінімальних трудових зусиль
 Готовий (готова) працювати навіть понаднормово за мінімальну зарплату
 Готовий (готова) наполегливо і самовіддано виконувати відповідальну і складну роботу за умови її належної оплати
 Готовий (готова) братися за реалізацію складного комплексу реформування виробництва і суспільства
 Вважаю свою працю, кваліфікацію, віддачу головним засобом для досягнення власного достатку і суспільного прогресу
 Ваша відповідь

10. Чи спостерігаєте Ви зниження інтересу до праці в суспільстві? _____
Так / Ні
11. Які Ви вбачаєте причини зниження інтересу до праці українських громадян (у разі Вашої позитивної відповіді на попереднє запитання)?

Не задовольняє низька оплата праці
 Відсутність перспективи щодо підвищення заробітної плати, одержання додаткових соціальних благ
 Відсутність реальних матеріальних і моральних форм стимулювання трудової активності працівників
 Ваша відповідь

УВАГА! Допускається вибір кількох варіантів відповідей, а також продовження висвітлення власної думки на звороті анкети.

Рис. 1. Індивідуальний формуляр для вивчення думки громадян працездатного віку щодо їх особистого кваліфікаційного рівня, мотивації і оплати праці за допомогою спеціально організованого статистичного спостереження¹

¹ В основу розробки показників програми спостереження, що характеризують особистий кваліфікаційний рівень (знання, уміння, комунікація, автономність і відповідальність) респондентів, у цьому випадку покладено Національну рамку кваліфікацій [6]

Таблиця 2. Показники 2014 року

№ з/п	Країна Європейського Союзу	ВВП ¹ на душу населення, \$ США	Середньомісячна заробітна плата працівників, €	Територія, км ²	Чисельність населення, тис. осіб	Запаси нафти ²		Запаси природного газу		Площа сільськогосподарських земель в Україні порівняно з найбагатшими країнами ЄС [9]
						млрд тонн	% від світових	трлн. м ³	% від світових	
1	Австрія	46433	2124	-	-	-	-	-	-	-
2	Бельгія	42973	2091	-	-	-	-	-	-	-
3	Болгарія	17860	356	110910	7364,570 ³	-	-	-	-	-
4	Велика Британія	39511	2223	-	-	0,4	0,2	0,2	0,1	-
5	Німеччина	45888	2155	-	-	-	-	-	-	-
6	Греція	25859	1004	-	-	-	-	-	-	-
7	Данія	44343	2288	-	-	0,1	0,0	-	-	-
8	Естонія	26999	841	-	-	-	-	-	-	-
9	Ірландія	49195	2129	70273	4609,600	-	-	-	-	Основні с/г культури займають майже 240 тис. га угідь
10	Іспанія	33711	1734	-	-	-	-	-	-	-
11	Італія	35486	2010	-	-	0,1	0,0	-	-	-
12	Кіпр	30769	1574	-	-	-	-	-	-	-
13	Латвія	23707	606	-	-	-	-	-	-	-
14	Литва	27051	589	-	-	-	-	-	-	-
15	Люксембург	92049	3149	2586,4	549,680	-	-	-	-	Обробляється 24 % площі. У країні обмаль родючих земель
16	Мальта	33216	1092	-	-	-	-	-	-	-
17	Нідерланди	47355	2158	41526	16408,557 ⁴	-	-	0,8 - №1 у Західній Європі	0,4	Землі с/г призначення займають близько 65 % території країни, 27% с/г угідь - рілля
18	Польща	25105	730	-	-	-	-	0,1	0,1	-
19	Португалія	26975	1001	-	-	-	-	-	-	-
20	Румунія	19712	423	238392	20121,641 ⁵	0,1	0,0	0,1	0,1	-
21	Словаччина	28175	704	-	-	-	-	-	-	-
22	Словенія	29658	1044	-	-	-	-	-	-	-
23	Фінляндія	40347	2300	-	-	-	-	-	-	-
24	Угорщина	24942	503	-	-	-	-	-	-	-
25	Франція	40375	2180	-	-	-	-	-	-	-
26	Хорватія	20889	735	56542	4290,612 ⁶	-	-	-	-	-
27	Чехія	29925	759	-	-	-	-	-	-	-
28	Швеція	45986	2551	-	-	-	-	-	-	-
	Україна	8668	178	603628	42965,105 ⁷	-	-	0,6	0,3	42731,5 тис. га [10]. Землі с/г призначення займають 71 % території країни, 78 % з яких є ріллею

¹ За системою рахунків СНР-2008, що, на відміну від СНР-1993, враховує інтелектуальну власність, похідні фінансові інструменти витрати на НДДКР та озброєння

² На 2014 р. за оцінками ВР на Землі всього 239,8 млрд тонн нафти і 187,1 трлн м³ природного газу, з яких найбільші запаси нафти у Венесуелі (17,5 % від світових) і Саудівській Аравії (15,7 %), у країнах ЄС – усього 0,3 % світових, по газу лідерами є Іран (18,2 %) і Росія (17,4 %), у країнах Єврозону – 0,8 % [8]

³ Станом на 01.02.2011 р.

⁴ Показник 2008 р.

⁵ Показник 2011 р.

⁶ Показник 2011 р.

⁷ Станом на 01.11.2014 р. без урахування тимчасово окупованої території АРК та м. Севастополь

З метою вивчення впливу галузевої структури зайнятості, структурних зрушень чисельності працівників різних видів економічної діяльності та зміни рівня заробітних плат у різних сферах діяльності на динаміку середньої заробітної плати працівників нами проведений (табл. 3) індексний аналіз динаміки середнього рівня заробітної плати за допомогою системи трьох взаємопов'язаних індексів – індексу змінного складу (I_x^-), що, власне, характеризує відносну зміну середнього рівня будь-якого якісного показника, індексу фіксованого складу (I_x), який дозволяє оцінити зміну середнього рівня якісного показника, що відбувається за рахунок зміни значення якісного показника у окремих групах одиниць (елементів) досліджуваної сукупності, та індексу структурних зрушень ($I_{с.з.}$), що враховує вплив на динаміку середнього рівня якісного показника зміни структури сукупності, тобто зміни питомої ваги окремих груп одиниць досліджуваної сукупності з різними значеннями інтенсивного показника у її загальному обсязі.

$$I_x^- = I_x \cdot I_{с.з.},$$

$$I_x^- = \frac{\bar{x}_1}{x_0} = \frac{\sum x_1 f_1}{\sum f_1} \div \frac{\sum x_0 f_0}{\sum f_0} = \frac{\sum x_1 w_1}{\sum x_0 w_0},$$

$$I_x = \frac{\sum x_1 f_1}{\sum f_1} \div \frac{\sum x_0 f_1}{\sum f_1} = \frac{\sum x_1 f_1}{\sum x_0 f_1} = \frac{\sum x_1 w_1}{\sum x_0 w_1},$$

$$I_{с.з.} = \frac{\sum x_0 f_1}{\sum f_1} \div \frac{\sum x_0 f_0}{\sum f_0} = \frac{\sum x_0 w_1}{\sum x_0 w_0},$$

де x_0, x_1 – значення інтенсивного показника в окремих групах елементів досліджуваної сукупності, відповідно, у базисному і поточному періодах;

f_0, f_1 – кількість елементів окремих груп, відповідно, у базисному і поточному періодах;

w_0, w_1 – питома вага груп у загальному обсязі сукупності, відповідно, у базисному і поточному періодах;

\bar{x}_0, \bar{x}_1 – середні значення інтенсивного показника для сукупності одиниць, відповідно, у базисному і поточному періодах [11, с. 243-244].

Якщо у найбагатших країнах Євросоюзу середньомісячна зарплата працівників залишилась практично незмінною (в Ірландії зросла на 0,15 %, у Нідерландах – на 1,4 %) та в одній з найбідніших – Хорватії - зросла на 0,15 %, то в Україні, як і в Болгарії та Румунії, відбувалося зростання, пов'язане зі зростанням по всіх видах економічної діяльності. Істотних структурних зрушень не відбулось, і вплив їх незначний.

Як і в усіх досліджених країнах ЄС, в Україні найвищу зарплату мають працівники сфери фінансової та страхової діяльності, де зайнято тільки 1 % громадян, і сфери інформації та телекомунікацій (близько 3 % працюючих). Найбільше населення України зайнято у промисловості (майже 40 %), торгівлі (більше 15 %), на транспорті, у складському господарстві, поштовою та кур'єрською діяльністю (більше 12 %), що і визначає середній рівень заробітної плати за всіма видами економічної діяльності. У сільському господарстві працює 10 % громадян, їх зарплата на 1/4 нижча за середню.

У 2014 р. порівняно з попереднім середня по 15 проаналізованих видах економічної діяльності середньомісячна зарплата працівників в Україні зросла на 8,19 %. Причому вона збільшилась за рахунок підвищення рівня зарплат по кожному виду економічної діяльності у середньому на 8,28 %, а за рахунок зменшення з 39,5 % до 38,6 % питомої ваги зайнятих у промисловості, з 5 % до 4,5 % у будівництві, з 12,3 % до 12,1 % на транспорті та деяких інших видах діяльності, де зарплата вища порівняно з іншими, середня заробітна плата знизилась на 0,08 % (практично не змінилась).

Проведений статистичний аналіз підтверджує те, що галузева структура зайнятості населення різних країн лише частково впливає на рівень середньої заробітної плати. Ключовим показником економічного здоров'я країни, її розвитку є валовий внутрішній продукт (ВВП), без зростання якого неможливе підвищення заробітних плат і пенсій (рис. 2-3). Потрібно розвивати економіку, зробивши ставку на сільське господарство, легку промисловість та інші галузі, затребувані в ЄС, Азії, Африці, будувати дороги, об'єкти соціального значення і т. д., що дозволить, з одного боку, збільшити виробництво бетону, металоконструкцій, цегли, а, з іншого, – створити нові робочі місця. Таким чином кризи долали Китай, США і це стало хорошим поштовхом для розвитку цих економік. Потрібно, щоб економіка виробляла, валовий продукт зростав, людям була робота і зарплата зростатиме.

Таблиця 3. Характеристика зміни середнього за всіма видами економічної діяльності рівня середньомісячної заробітної плати працівників у 2014 р. порівняно з 2013 р.

Країна, посилення на джерела статистичних даних, використаних при обчисленні загальних індексів, коротка характеристика найбагатших країн ЄС [9]	1	2	3	4	Значення індексів		
					Змінного складу	Фіксованого складу	Зрушень
Люксембург [12], [13] Провідна галузь промисловості – чорна металургія. Країна експортує 90 % своєї продукції. Основні експортні товари – сталь (2/3 експорту) і металовироби. За виробництвом сталі на душу населення країна посідає перше місце у світі. Імпортують зерно, машини, нафту, залізну руду, вугілля		Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (12,5 %), фінансова та страхова діяльність (11 %), будівництво (10,4 %)	–	24,7	6	7	1
Ірландія [14] Ключовими галузями економіки є фармацевтика, виробництво медичного обладнання, інформаційні та мультимедійні технології, машинобудування (виробництво с/г обладнання), харчова промисловість. В Ірландії знаходяться дочірні підприємства шести найбільших світових виробників у сфері ІТ – IBM, Intel, Hewlett Packard, Dell, Oracle, Microsoft, а також ще близько 300 великих місцевих компаній, які всі разом дають близько третини усього експорту країни		G Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (14,2 %), Q Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (12,9 %), B-E Промисловість (12,5 %) – див. табл. 4	3,6:1	15,5	0,99857 8	1,001350	0,997232
Нідерланди [15] Високоінтенсивним і значущим сектором економіки є сільське господарство, хоч у ньому й зайнято усього 1 % населення країни і виробляється не більше 1,6 % ВВП. С/г експорт перевищує 6 % товарного експорту країни (переважно овочі, квіти, продукція молочного тваринництва)		O-Q Професійна, наукова та технічна діяльність (26,7 %), G-I Торгівля, транспорт, проживання і харчування (25,4 %), M-N Бізнес-послуги (15,6 %)	5,9:1	5,9 (не враховано сферу професійної, наукової та технічної діяльності)	1,01404 7	1,014763	0,999295

¹ Financial and insurance activities (K), Information and communication (I) та Professional, scientific and technical activities (M)

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7
Болгарія ¹ [16], [17]	Виробництво (22 %), Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (16,7 %), Освіта (7,4 %)	3,8:1	8,9	1,06047 5	1,059866	1,000574
Румунія [18], [19]	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство та рибне господарство (28,3 %), Промисловість (21,5 %), Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (12,9 %)	3,9:1	5,2	1,08844 7	1,089016	0,999478
Хорватія [20]	С Виробництво (17 %), G Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (15,3 %), O Державне управління і оборона; обов'язкове соціальне забезпечення (8,3 %)	2,6:1	10,5	1,00156 1	1,001384	1,000176
Україна (див. табл. 5)	Промисловість (38,6 %), Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (16,1 %), Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (12,1 %)	3,1:1	7,8	1,08192 5	1,082783	0,999208
Чернівецька область України [21]	Промисловість (36,3 %), Сільське господарство, мисливство, лісове господарство та рибне господарство (31,4 %), Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (10,4 %)	2,2:1	2,9	1,13722 2	1,131250	1,005279

¹ у 2013 році порівняно з попереднім

Таблиця 4. Динаміка заробітної плати і чисельності зайнятих в Ірландії

NACE Principal Activity		Person aged 15 years and over in Employment (середньо-квартальна чисельність)		Average annual total labour costs by economic sector, euro (середні річні сумарні витрати на роботу за секторами економіки)		Середньо-місячна зарплата, євро		Питома вага працівників сектору економіки у загальній чисельності зайнятих, %		Індивідуальні індекси середньо-місячної зарплати працівників $\left(i_x = \frac{x_1}{x_0} \right)$
		2013 p. (f_0)	2014 p. (f_1)	2013 p.	2014 p.	2013 p. (x_0)	2014 p. (x_1)	2013 p. (w_0)	2014 p. (w_1)	
A	Agriculture, forestry and fishing	106,8	109,2	5,67	5,71	-
B-E	Industry	240,4	238,4	52 019	53 710	4335	4476	12,77	12,46	1,033
F	Construction	102,7	109,4	40 756	42 790	3396	3566	5,46	5,72	1,050
G	Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	272,4	272,4	31 343	31 560	2612	2630	14,47	14,23	1,007
H	Transportation and storage	87,8	89,3	45 574	44 849	3798	3737	4,66	4,67	0,984
I	Accommodation and food services	131,8	137,7	17 605	18 425	1467	1535	7,00	7,19	1,047
J	Information and communication	80,8	81,1	67 208	65 146	5601	5429	4,29	4,24	0,969
K-L	Financial, insurance and real estate	99,6	100,0	64 743	66 806	5395	5567	5,29	5,22	1,032
M	Professional, scientific and technical	109,6	115,8	49 347	47 567	4112	3964	5,82	6,05	0,964
N	Administrative and support services	61,6	64,5	29 185	29 010	2432	2418	3,27	3,37	0,994
O	Public administration and defence	95,4	96,8	52 094	51 797	4341	4316	5,07	5,06	0,994
P	Education	146,1	149,2	46 816	45 547	3901	3796	7,76	7,80	0,973
Q	Human health and social work	245,6	247,4	39 410	38 777	3284	3231	13,05	12,93	0,984
R-S	Arts, entertainment, recreation and other service activities	100,2	99,7	29 013	28 239	2418	2353	5,32	5,21	0,973
	Total	1882,3	1914,0	41 433	41 294	3453	3441	99,92	99,84	x

Таблиця 5. Динаміка заробітної плати і чисельності працівників підприємств України

Види економічної діяльності	Кількість зайнятих працівників на підприємствах ¹ , тис. осіб		Середньомісячна заробітна плата за період з початку року у розрахунку на одного штатного працівника ² , грн		Питома вага працівників виду економічної діяльності у загальній чисельності зайнятих, %		Індивідуальні індекси середньомісячної зарплати штатних працівників $\left(i_x = \frac{x_1}{x_0} \right)$
	2013 р. ³ (f_0)	2014 р. ⁴ (f_1)	2013 р. ⁵ (x_0)	2014 р. ⁶ (x_1)	2013 р. (w_0)	2014 р. (w_1)	
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство та рибне господарство	687,2	628,9	2340	2556	9,3	10,0	1,092
Промисловість	2924,9	2429,6	3763	3988	39,5	38,6	1,060
Будівництво	371,7	286,1	2702	2860	5,0	4,5	1,058
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1156	1015,2	3010	3439	15,6	16,1	1,143
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	911,5	762,3	3589	3768	12,3	12,1	1,050
Тимчасове розміщування й організація харчування	132,6	101,5	2249	2261	1,8	1,6	1,005
Інформація та телекомунікації	218,1	192,7	4599	5176	2,9	3,1	1,125
Фінансова та страхова діяльність	62,8	61,8	6275	7020	0,8	1,0	1,119
Операції з нерухомим майном	201,7	172,2	2757	3090	2,7	2,7	1,121
Професійна, наукова та технічна діяльність	263,9	232,2	4465	5290	3,6	3,7	1,185
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	294,3	270,9	2527	2601	4,0	4,3	1,029
Освіта	24,9	20,6	2700	2745	0,3	0,3	1,017
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	88,5	67,7	2367	2441	1,2	1,1	1,031
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	35,6	31,2	3286	3626	0,5	0,5	1,103
Надання інших видів послуг	32,8	25,6	2707	3361	0,4	0,4	1,242
Усього	7406,5	6298,5	3265	3480	100,0	100,0	x

За даними МВФ, ВВП України у 2013 р. становив 1 трлн 452 млрд грн. При середньорічному курсі долара до гривні 8,2 у доларах це – 177 млрд \$. У 2014 році ВВП у гривні зріс до 1 трлн 566 млрд грн, але в американській валюті знизився до 130,9 млрд доларів, адже середньорічний курс 2014 року був на рівні

¹ Дані наведено без банків, бюджетних установ та з урахуванням зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у відповідному році

² Дані наведено по підприємствах, установах, організаціях та їхніх відокремлених підрозділах із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб. А за 2014 р. - без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим і м. Севастополя

³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/kzp_ed_u_2013.htm

⁴ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/kp_ed/kp_ed_u/kzp_ed_u_2014.htm

⁵ [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/gdn/Zarp_ek_p/zpp2013_u.htm

⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/Zarp_ek_p/zpp2014_u.htm

11,26 гривні за долар. У 2015 р. ВВП у гривнях сягнув 1 трлн 751 млрд, але при середньорічному курсі 21 гривня за долар це лише 83 млрд доларів.

З точки зору экс-міністра економіки, доктора економічних наук, голови спостережної ради Української державної інноваційної компанії, президента Центру ринкових реформ В. Т. Ланового [22], збільшення номінального ВВП можливе двома шляхами – зростання економіки або падіння долара. За умови, що курс долара не буде падати нижче, як 21 гривня найближчими роками, щоб збільшити ВВП у доларах до рівня 2013 року, тобто до 177 млрд доларів, потрібно, щоб економіка зросла удвічі, – на 100 %. У Європейських країнах вважається прийнятним зростання ВВП на 2-4 % за рік. В Україні для відновлення рівня 2013 р. навіть при щорічному зростанні на 2 %, потрібно 50 років, якщо ж економіка зростатиме на 4 % – 25 років.

Метод стабілізації (фіксації) на тривалий час курсу національної валюти до іноземної, наприклад долара США, який використовували багато країн світу, у тому числі Південна Корея, Латвія, Югославія як альтернативу гнучкому курсу для врегулювання ситуації в Україні рекомендує всесвітньо відомий американський економіст А. Лаффер [23].

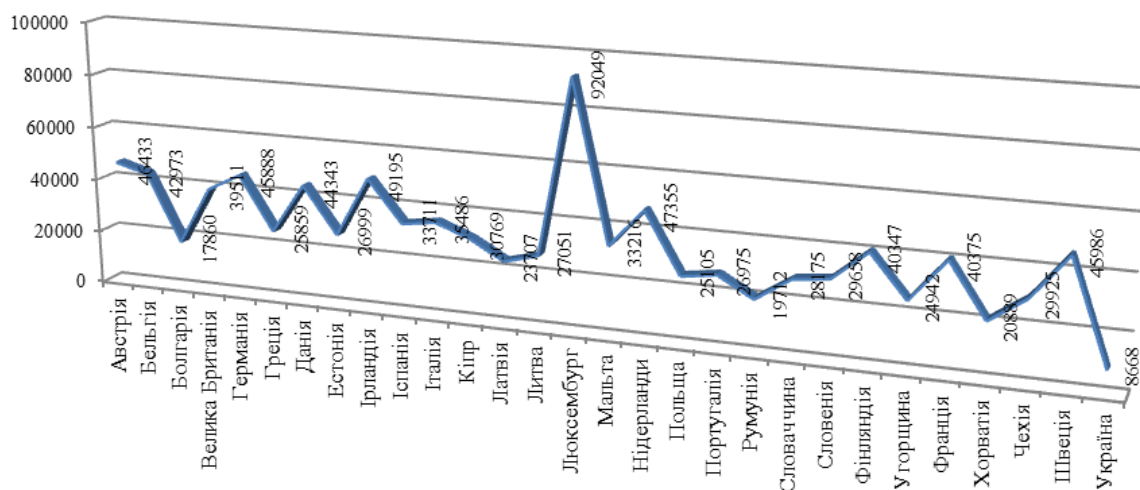

Рис. 2. Варіація ВВП на душу населення в країнах Європейського Союзу та в Україні у 2014 році, \$ США

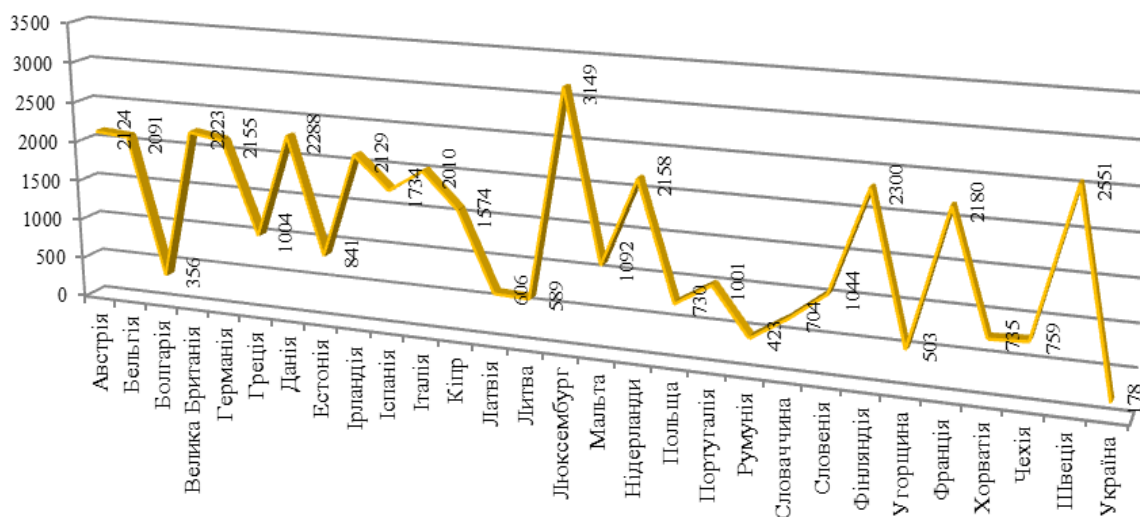

Рис. 3. Варіація середньомісячної заробітної плати працівників у країнах Євросоюзу та в Україні у 2014 році, €

Для зростання економіки України потрібне збільшення капіталу, тобто інвестицій. У 2014 р. збитки підприємств України становили 854,5 млрд грн і у 2,5 рази перевищували прибутки всіх економічних суб'єктів (табл. 6).

Розвиток бізнесу в Україні стримується високою обліковою ставкою Національного банку, що робить недоступними кредити для підприємців; науково-технічним фактором, пов'язаним з інноваціями: якщо збільшуються інформаційна економіка, Internet-економіка, біологічні інновації у виробництві, тоді

капітал, що зростає, приносить ще додатковий приріст вартості, пов'язаний з інноваціями; зависокими податками, фактором бюрократії і корупції та відсутністю гарантій захисту будь-якому інвестору, як внутрішньому, так і зовнішньому.

Таблиця 6. Динаміка фінансових результатів підприємств України (до оподаткування) [24]

Найменування показника, одиниці його вимір.	Значення показника				
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Фінансовий результат (сальдо), млн грн	58334,0	122210,0	101884,7	29283,2	-517368,2
Частка підприємств (%), що одержали:					
прибуток	59,0	65,1	64,5	65,9	66,3
збиток	41,0	34,9	35,5	34,1	33,7
Фінансовий результат (млн грн) підприємств, що одержали:					
прибуток	212008,6	272726,2	277938,5	234513,7	337153,7
збиток	153674,6	150516,2	176053,8	205230,5	854521,9

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, для збільшення розміру заробітної плати необхідно збільшити розмір ВВП України, що потребує поліпшення економічної діяльності підприємств і створення людям належних умов для участі у продуктивній економічній діяльності, для повноцінної реалізації їх економічного потенціалу.

Сучасна соціальна політика має орієнтуватися не стільки на підтримку економічно слабких верств населення, скільки на створення передумов для зростання мотиваційного потенціалу, трудової мобільності і трудової продуктивної активності національних людських ресурсів; не стільки на державне гарантування кожному члену суспільства доходу не нижче прожиткового мінімуму, а на створення умов для розвитку своїх продуктивних здібностей та ефективної їх реалізації [25].

Пріоритетними напрямками використання державних інвестицій, законодавчих та організаційних можливостей підтримки створення робочих місць в Україні повинні стати види економічної діяльності, розвиток яких безпосередньо визначає рівень економічної безпеки держави (паливно-енергетичний та аграрно-промисловий комплекс); у яких накопичений великий експортний потенціал (літако- і суднобудування, металургія, хімічна і нафтохімічна промисловість); зі швидким оборотом капіталу (легка, харчова, мікробіологічна промисловість, торгівля, деякі галузі сільського господарства); що створюють матеріально-технічну базу виробництва (машинобудування, особливо енергетичне, електротехнічне та електроніки, будівництво і промисловість будівельних матеріалів); що забезпечують створення і функціонування виробничої і комерційної інфраструктури (транспорт і зв'язок, науково-технічний і фінансовий інжиніринг); зорієнтовані на задоволення першочергових потреб населення (житлово-комунальне господарство, медицина, освіта).

Серед перспективних напрямів розвитку України експерти називають [26]:

- розвиток аграрної інфраструктури, водної логістики, систем зберігання врожаю та виробництво біопалива тощо для традиційної спеціалізації України на агропромисловості через сприятливі погодні умови, чорноземи, зростання населення планети і, відповідно, попиту на продукти харчування;
- зростання вітчизняного ІТ-бізнесу, що менше залежить від політичних умов і більше від людського капіталу (ми займаємо перше місце в Європі за кількістю сертифікованих фахівців), майже на 100 % вже нині працює на зарубіжного замовника, показує 30-35 % зростання щорічно, а інвестиції у вітчизняні стартапи цього сегменту за останні п'ять років перевищили 240 млн доларів, що набагато більше, ніж середній показник по Східній та Центральній Європі;
- розвиток поновлювальної та альтернативної енергії, особливо у світлі подорожчання ресурсів та намагання слідувати європейським тенденціям до енергозбереження;
- зростання приватної медичної галузі, як це є у всіх розвинених країнах світу, та виготовлення широкого спектру фармацевтичних препаратів за найновішими світовими рецептурами через загальноєвропейську тенденцію старіння населення і наявність в Україні потенціалу для нарощування виробничих потужностей, кваліфікованого кадрового потенціалу, відносну незайнятість ринку, державні програми підтримки бізнесу у галузі фармацевтики;
- переорієнтування від промислової й сировинної структури економіки, у сферу послуг, де з'являтимуться малі і середні підприємства в широкому спектрі послуг, за умови збереження нинішньої пропорції, коли зараз послуги становлять близько 70 % ВВП.

Список літератури

1. Стратегія сталого розвитку „Україна – 2020” : Указ Президента України №5/2015 від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

2. Економіка підприємства : навч. посіб. / [за ред. д.е.н. А. В. Шегди]. – К. : „Знання”, 2005. – 431 с.
3. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2014 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : Статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – Ч. 1. – 379 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
4. Витрати і ресурси домогосподарств України у IV кварталі 2015 року (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : Статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 153 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
5. Сводная таблица индексов инфляции с 2000 по 2016 годы / Финансовый портал Минфин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>
6. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету міністрів України №1341 від 23.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
7. Эксперт рассказал, почему в Украине низкие зарплаты [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thekievtimes.ua/economics/418921-ekspert-rasskazal-pochemu-v-ukraine-nizkie-zarplaty.html>
8. Statistical Review of World Energy 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
9. Википедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org>
10. Земельний фонд України станом на 1 січня 2015 року та динаміка його змін в порівнянні з 1 січня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://land.gov.ua/usi-novyny.html?view=item&id=110241>
11. Ющенко, Н. Л. Статистика : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Н. Л. Ющенко, Т. Л. Ющенко. – Чернівці : Десна Поліграф, 2015. – 344 с.
12. Luxembourg in figures 2015. Statec / Institut national de la statistique et des etudes economiques [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.statistiques.public.lu/stat/>
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.statistiques.public.lu/stat/ReportFolders/ReportFolder.aspx?IF_Language=eng&MainTheme=2&FldrName=3&RFPPath=92
14. Central Statistics Office Ireland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cso.ie/px/pxeirestat/statire/SelectVarVal/saveselections.asp>
15. Statistics Netherlands [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/>
16. Employees under labour contract by economic activity groupings and sectors in 2013-2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsi.bg/en/content/6433/total>
17. Average annual wages and salaries of the employees under labour contract by economic activity groupings and sectors in 2013-2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsi.bg/en/content/6439/total-economic-activity-groupings-kind-ownership-gender>
18. Romanian Statistical yearbook – 2014 / Institutul National de Statistica [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.insse.ro>
19. Romania in cifre 2015 – breviar statistic / Institutul National de Statistica [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.insse.ro>
20. Statistical Information 2015 / Статистичне бюро Хорватії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dzs.hr>
21. Головне управління статистики в Чернігівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chernigivstat.gov.ua/statdani/>
22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://expres.ua/main/2015/07/01/141641-prognoz-saakashvili-ukrayiny-ekonomichni-realiyi-politychnyy-pidtekst>
23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://patrioty.org.ua/stariy-dobriy-metod-radnik-ministra-finansiv-pro-te-yak-borotisya-z-inflyatsiyeyu-valyutnimi-spekulyatsiyami-ta-ozdoroviti-finansi/#more-105321>
24. Статистичний щорічник України за 2014 рік / [за ред. І. М. Жук]. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – С. 304 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
25. Ющенко, Н. Л. Про функціонування ринку праці та проблему зайнятості молоді в умовах економічної кризи / Ющенко Н. Л., Ющенко Т. Л., Рахманкулова М. А. // Вісник Чернігівського державного технологічного університету : зб. – Чернівці : ЧДТУ, 2009. – № 38. – С. 289-298.
26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2015/12/21/573253/>

References

1. *Stratehiia staloho rozvytku „Ukraina – 2020”* : Ukaz Prezydenta Ukrainy №5/2015 vid 12.01.2015. (2015). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
2. Shehda, A. V. (2005). *Ekonomika pidpriemstva*. Kyiv : Znannia.

3. *Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2014 rotsi* (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy). (2014). Kyiv : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from www.ukrstat.gov.ua
4. *Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u IV kvartali 2015 roku* (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy). (2015). Kyiv : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from www.ukrstat.gov.ua.
5. *Svodnaia tablytsa yndeksov ynfliatsyy 2000-2016*. (2016). Retrieved from <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>
6. *Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii* : Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy №1341 vid 23.11.2011. (2011). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
7. *E'kspert rasskazal, pochemu v Ukrainy nyzkye zarplaty*. (2016). Retrieved from <http://thekievtimes.ua/econ'omics/418921-ekspert-rasskazal-pochemu-v-ukraine-nizkie-zarplaty.html>
8. *Statistical Review of World Energy 2015*. (2015). Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
9. (2016). Retrieved from <https://ru.wikipedia.org>.
10. *Zemelnyi fond Ukrainy stanom na 01.01.2015 ta dynamika yoho zmin v porivnianni z 01.01.2014*. (2014). Retrieved from <http://land.gov.ua/usi-novyny.html?view=item&id=110241>.
11. Yushchenko, N. L., Yushchenko, T. L. (2015). *Statistics*. Chernigiv : Desna Polihraf.
12. *Luxembourg in figures 2015*. *Statec / Institut national de la statistique et des etudes economiques*. (2015). Retrieved from <http://www.statistiques.public.lu/stat>.
13. (2016). Retrieved from http://www.statistiques.public.lu/stat/ReportFolders/ReportFolder.aspx?IF_Language=eng&MainTheme=2&FldrName=3&RFPPath=92
14. *Central Statistics Office Ireland*. (2016). Retrieved from <http://www.cso.ie/px/pxeirestat/statire/SelectVarVal/saveselections.asp>
15. *Statistics Netherlands*. (2016). Retrieved from <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication>.
16. *Employees under labour contract by economic activity groupings and sectors in 2013-2014*. (2016). Retrieved from <http://www.nsi.bg/en/content/6433/total>
17. *Average annual wages and salaries of the employees under labour contract by economic activity groupings and sectors in 2013-2014*. (2016). Retrieved from <http://www.nsi.bg/en/content/6439/total-economic-activity-groupings-kind-ownership-gender>
18. *Romanian Statistical yearbook - 2014 / Institutul National de Statistica*. (2014). Retrieved from <http://www.insse.ro>
19. *Romania in cifre 2015 - breviar statistic / Institutul National de Statistica*. (2015). Retrieved from <http://www.insse.ro>
20. *Statistical Information 2015*. (2016). Retrieved from <http://www.dzs.hr/>
21. *Holovne upravlinnia statystyky v Chernihivskii oblasti*. Retrieved from <http://chernigivstat.gov.ua/statdani/>
22. (2016). Retrieved from <http://expres.ua/main/2015/07/01/141641-prognoz-saakashvili-ukrayiny-ekonomichni-realiyi-politychnyy-pidtekst>
23. (2016). Retrieved from <http://patrioty.org.ua/stariy-dobriy-metod-radnik-ministra-finansiv-pro-te-yak-borotysya-z-inflyatsiyu-valyutnimi-spekulyatsiyami-ta-ozdoroviti-finansi/#more-105321>
24. Zhuk, I. M. (2015). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2014 rik*. Kyiv : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
25. Yushchenko, N. L., Yushchenko, T. L., Rakhmankulova, M. A. (2009). *Pro funktsionuvannia rynku pratsi ta problemu zainiatosti molodi v umovakh ekonomichnoi kryzy. Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu*, 38.
26. (2015). Retrieved from: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/12/21/573253>.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2016 р.